В. В. Пацкан,
д. ю. н.
ORCID ID: 0000-0002-5104-9811

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.3.4

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ОСНОВИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

V. Patskan,
Doctor of Law

INSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF ANTI-CORRUPTION POLICY AS A PART OF UNSHADOWING OF THE ECONOMY

У статті наголошується на тому, що тіньова економіка притаманна в тій чи іншій мірі усім економічним системам, постійно знаходиться в процесі самовідтворення, самоорганізації, поширюється в просторі й часі, характеризується масштабністю, багатофункціональністю, різномірністю, широкою мережею тіньових структур із стійкими зв'язками. Тіньова економіка закладає фінансово-економічну базу корупції, а корупція в усіх її формах виступає інструментом поширення та укорінення тіньової економіки в різних сферах виробництва й обігу. Для боротьби з корупцією в Україні необхідно в повному обсязі імплементувати вимоги Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC), що була ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 31 жовтня 2003 року. Зокрема, в частині формування ефективної скоординованої політики протидії корупції, яка ґрунтується на прикладі передових світових практик, а також проведення оцінки відповідних правових норм й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності цільовим пріоритетам запобігання корупції.

Показано, що корупція невіддільна від тіньової економіки, тому необхідно досліджувати ці два феномени як єдину систему і розглядати антикорупційну політику як складову детінізації економіки. В цьому зв'язку запропоновано використати стратегічні підходи Фінляндії щодо впровадження превентивних і наглядових заходів в частині профілактики тіньової діяльності та пов'язаних з нею економічних злочинів. Це з огляду на досвід Фінляндії, є більш ефективним для суспільства, ніж констатація фактів злочинів та боротьба з ними, коли вони вже відбулися.

Зазначається, що в умовах існування в Україні високого рівня тіньової економіки, віднесення в Антикорупційній стратегії до показників її успішної реалізації таких індикаторів: а) зменшення частки населення, яке мало власний досвід корупційної поведінки; б) збільшення кількості громадян, які негативно ставляться до корупційних проявів, готові повідомляти про корупцію, заявляли про факти корупції компетентним органам, є необхідними, але недостатніми умовами для викорінення корупції як негативного явища.

Ураховуючи необхідність виконання Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 "Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері Сталого розвитку до 2030 року", (де визначено, що до 2030 року необхідно значно зменшити незаконні фінансові потоки й обіг зброї; активізувати діяльність із виявлення і повернення вкрадених активів і вести боротьбу з усіма формами організованої злочинності; істотно скоротити масштаби корупції та хабарництва в усіх їх формах), пропонується спрямувати державну політику та дії органів влади на зниження рівня тіньової економіки, попередження економічної злочинності та корупційних правопорушень, укорінення в суспільстві моральних принципів непідкупності, суспільної нетерпимості та нульової толерантності до корупції, результативності ведення офіційної підприємницької діяльності.

The article emphasizes that the shadow economy is inherent to some degree in all economic systems, is constantly in the process of self-reproduction, self-organization, spreads in space and time, is characterized by scale, versatility, diversity, a vast network of shadow structures with stable links. The shadow economy lays the

financial and economic base for corruption, and corruption in all its forms is a tool for the spread and rooting of the shadow economy in various spheres of production and circulation. To combat corruption in Ukraine, the requirements of the United Nations Convention against Corruption (UNCAC), adopted by the UN General Assembly on 31 October 2003, must be fully implemented. In particular, in terms of forming an effective coordinated anti-corruption policy, based on the example of global best practices and assessing the relevant legal norms and administrative measures to determine their adequacy to the target priorities for preventing corruption.

It is noted that corruption is inseparable from the shadow economy, so it is necessary to study these two phenomena as a single system and consider the anti-corruption policy as a component of de-shadowing the economy. In this regard, it is proposed to use Finland's strategic approaches to implementing preventive and supervisory measures to prevent shadow activities and related economic crimes. This, given Finland's experience, is more effective for society than ascertaining the facts of crimes and combating them when they have already taken place.

It is noted that in the conditions of existence in Ukraine of a high level of the shadow economy, the following indicators relate to the criteria of successful implementation in the Anti-Corruption Strategy: a) reduction of the share of the population who had their own experience of corrupt behavior; b) increasing the number of citizens who have a negative attitude to corruption, ready to inform of corruption, report of facts of corruption to the competent authorities, is a necessary but insufficient condition for the eradication of corruption as a negative phenomenon.

Considering the need to implement UN General Assembly Resolution 70/1 "Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development" (which stipulates that by 2030 illicit financial flows and arms trafficking need to be significantly reduced; intensify activities to detect and return stolen assets and combat all forms of organized crime; significantly reduce the scale of corruption and bribery in all their forms), it is proposed to direct state policy and actions of the authorities to reduce the shadow economy, prevent economic crime and corruption offenses, instill in society the moral principles of incorruptibility, public intolerance and zero tolerance for corruption, the effectiveness of official business activities.

Ключові слова: тіньова економіка, детінізація економіки, корупція, превенція корупції, антикорупційна політика, антикорупційна стратегія.

Key words: shadow economy, de-shadowing of economy, corruption, corruption prevention, anti-corruption policy, anti-corruption strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Головними критеріями віднесення економічних явищ до сфери тіньових відносин економічних агентів найчастіше вважають:

а) одержання економічної вигоди в результаті присвоєння економічних благ, або прав на них; розширення економічних можливостей окремих осіб (груп людей); зниження обсягу особистих витрат на придбання різноманітних благ;

б) провадження господарської діяльності поза правовою регламентацією, з приховуванням, маскуванням її значимих розмірів від правоохоронних, контролюючих органів, власників, засновників;

в) використання службового становища та ресурсів суспільних фондів для підвищення власного добробуту і добробуту близького оточення.

Найчастіше основною ознакою віднесення будь-якої господарської діяльності до тіньової економіки вважається її протиправний характер, оскільки вона здійснюється поза межами чинного законодавства, без сплати податків до бюджетів усіх рівнів і внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, не враховується офіційною статистикою тощо.

Слід підкреслити, що тіньова економіка породжує інше антисоціальне явище — корупцію. Взаємопроникнення, переплетення корупції та тіньової економіки створюють "порочне коло", яке є не тільки головною перешкодою для сталого соціально-економічного розвитку суспільства, а й знижує довіру громадян і бізнесу до публічної влади. Тіньова економіка створює фінансову базу корупції, а корупція в усіх її формах виступає інструментом поширення та укорінення тіньової економіки.

Корупція як антисоціальне явище спочатку розглядалася у морально-суспільній та правовій площині. Лише із 70-х рр. XX ст. корупція почала досліджуватися як економічна категорія і стала предметом системного економічного аналізу. Варто підкреслити, що в юридичній практиці корупція найчастіше трактується як суспільно небезпечне протиправне явище, яке є наслідком шантажування, підкупу, продажності посадових осіб, що використовують свої повноваження для особистого збагачення, нехтуючи інтересами інших членів суспільства. Тому корупція зазвичай розглядається як різновид правопорушення та злочинних дій посадовців у супереч інтересам держави та її громадян. А заходи протидії корупції пов'язуються із удосконаленням чинного законодавства в частині забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушеннями. Водночас, з огляду на те, що корупція невіддільна від тіньової економіки, необхідно досліджувати ці два феномени як єдину систему і розглядати антикорупційну політику як ключову складову детінізації національної економіки.

Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 "Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року", що прийнята Генеральною Асамблеєю 25 вересня 2015 року, визначено Ціль 16 — Сприяння розбудові миролюбного і всеохоплюючого суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях [1]. Резолюцією було встановлено, що до 2030 року необхідно значно зменшити незаконні фінансові потоки й обіг зброї; активізувати діяльність із виявлення й повернення вкрадених активів і вести боротьбу з усіма видами

організованої злочинності; істотно скоротити масштаби корупції та хабарництва в усіх їх формах; створювати ефективні, підзвітні та прозорі установи на всіх рівнях [2, с. 145]. Реалізацію таких завдань можна забезпечити на засадах зниження рівня тіньової економіки, попередження економічної злочинності та корупційних правопорушень, пропагування й укорінення в суспільстві моральних принципів невідчужуваності, нульової толерантності до корупції та її проявів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методологічним і прикладним аспектам дослідження тіньової економіки та корупції як системних проблем розвитку суспільства присвячено праці А. Алатаса, Г. Беккера, П. Гутманна, А. Ділнота, Т. Еггертсона, Р. Клітгарда, Ф. Мендеса, С. Роуз-Аккерман, Дж. Хеллмана, Е. де Сото, В. Танзі, Е. Фейга, Ф. Шнайдера, П. Хейвуда та інших.

Серед українських науковців проблематику тіньової економіки та корупції ґрунтовно досліджують такі вчені: В. Базилевич, О. Барановський, З. Варналій, О. Власюк, М. Ермошенко, Я. Жаліло, Т. Ковальчук, В. Мандибура, В. Мунтіян, Р. Пустовіт, С. П'ясецька-Устич, В. Тацій, О. Тихонова, Ю. Харазішвілі, В. Черней, С. Чернявський та ін.

З метою запобігання корупції в наукових працях вчених останнім часом пропонується удосконалювати контроль за виявленням, запобіганням, розкриттям і розслідуванням корупційних правопорушень з невідворотним покаранням корупціонерів; розвивати інститут виявлення конфлікту інтересів на державній службі, формувати інститут викривачів корупції; вдосконалювати порядок фінансування політичних партій; посилити відкритість влади, контроль громадянського суспільства; прискорити запровадження інструментів електронного урядування та електронної демократії тощо.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження теоретико-інституціональних основ антикорупційної політики як складової детінізації економіки для актуалізації повноважень профільних органів влади в частині попередження тіньової економіки та превенції корупції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Тіньова економіка як явище в світі існує вже тривалий час. Водночас проблеми поширення тіньової економіки, з точки зору аналізу її причин і наслідків, привернули увагу науковців у 30-х роках ХХ ст. У кінці 70-х років з'явилися ґрунтовні результати дослідження цієї сфери в роботі П. Гутманна (США) "Підпільна економіка" (1977 р.) [3], в якій зверталася увага на неприпустимість ігнорування масштабів і впливу тіньової економіки на розвиток суспільства.

У 70—80-х роках ХХ ст. вчені і політики в розвинених країнах стали усвідомлювати, що реальна економічна активність значно вища за ту, що реєструється та оприлюднюється офіційно. Одна з перших оцінок тіньової економіки США в третину офіційного ВВП, зроблена Е. Фейгом у кінці 70-х років, викликала значний резонанс, тому це питання розглядалося на спеціальних слуханнях Економічного комітету Конгресу США [4, с. 5].

Зважаючи на те, що сфера тіньової економіки постійно розширюється, для більш предметного розуміння суті тіньової економіки та пов'язаної з нею корупції, необхідно дослідити основні причини, що їх породжують, наслідки їх впливу на розвиток суспільства, форми прояву в різних видах економічних і публічних відносин тощо. Разом з тим, слід врахувати думки експертів [5, с. 58], що тіньовій економіці притаманний дуалізм, що виражається в її подвійній ролі. Вона, з одного боку,

згладжує негативні умови ведення бізнесу; а з іншого — виконує суто негативну антисоціальну роль, що призводить до перерозподілу доходів суспільства та зниження якості життя його членів, зниження ефективності системи управління економікою. Тіньова економіка характеризується своєю масштабністю і приховуванням від обліку і контролю, тому викликає інтерес з точки зору діагностики її багатифункціональності та різноманітності, охоплення надзвичайно широкого спектру соціально-економічних явищ, що мають різну природу і спостерігаються в різних сферах виробництва, надання послуг, обігу матеріальних і фінансових ресурсів, публічних відносинах тощо.

Найвищий рівень тіньової економіки є характерним для: виробничої та розподільної діяльності, зокрема використання продуктивного капіталу; інвестиційної, банківської, біржової, страхової діяльності; ресурсовидобувного та ресурсорозподільного секторів; сфери надання послуг (в освіті, медицині, житлово-комунальному господарстві); будь-якої посередницької діяльності [6, с. 12].

Крім того, за висновками експертів, високим є рівень тіньової економіки в державному секторі, а також рівень корупційних правопорушень в органах влади всіх рівнів. Досвід показує, чим більш відкритим і гласним у прийнятті управлінських рішень є орган влади, тим менше в ньому корупційних проявів. Це пояснюється тим, що публічність та підзвітність органів влади стають базовими принципами управління. Особливою прикметою сучасності в демократичних країнах є зміна відносин між суспільством і державою, поява нових форм і механізмів впливу громадян на державно-управлінські рішення, активізація участі громадськості у формуванні державної політики та політичному житті країни. Варто підкреслити, що такі підходи ґрунтуються та світоглядних принципах служіння держави інтересам своїх громадян та переходу від ідеології "державоцентризму" до "людиноцентризму". Суспільний контроль дозволяє не тільки реалізувати важливу функцію держави, а й встановити діалог громадянського суспільства та держави. Методологія суспільного контролю ґрунтується на ідеях концепції "Good Governance" (належного врядування, доброчесного державного управління). Головна ідея концепції "Good Governance" полягає в тому, що пріоритетним завданням державного управління має стати не лише досягнення наперед визначеного результату, а й створення прозорого демократичного механізму прийняття рішень органами влади із залученням інститутів громадянського суспільства. Ідеї відкритості, гласності, прозорості дій влади та підприємницьких структур є основою попередження та протидії корупції.

У міжнародних документах особлива увага приділяється питанням превенції (попередження та запобігання) корупції, а не вжиттю заходів по боротьбі з корупцією постфактум. Тому дуже важливими є використання сучасного досвіду та кращих практик країн, які проводять політику виявлення причин тіньової економіки та економічних (фінансових) правопорушень.

Зокрема, у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC), що була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 31 жовтня 2003 року, представлено узгоджене світовою спільнотою розуміння корупції, її природи, а також визначено заходи протидії корупції. У Конвенції визнається, що корупція підірвує розвиток, послаблює демократію, боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом та іншими загрозами загальної безпеки. Конвенція ООН проти корупції має на меті розвивати антикорупційне співробітництво на міжнародному рівні [2, с. 26—28; 8]. У статті 1 визначено цілі Конвенції, які включають необхідність: а) сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; б) заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобі-

ганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; в) заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном. У статті 5 Конвенції визначено концептуальні підходи політики й практики запобігання та протидії корупції. Зокрема:

а) кожна Держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, повинна розробляти й здійснювати ефективну скоординовану політику протидії корупції, що сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й невідкупності, прозорості й відповідальності;

б) кожна Держава-учасниця повинна прагнути до встановлення й заохочення ефективних видів практик, спрямованих на запобігання корупції;

в) кожна Держава-учасниця має періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їхньої адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції була ратифікована в Україні Законом № 251-V від 18.10.2006 "Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції", а набрала чинності 1 січня 2010 року.

Слід звернути увагу, що ідеї превенції корупції чітко прослідковуються в нещодавно прийнятій в Бразилії Національній стратегії по боротьбі з корупцією на 2021—2025 роки, яка розроблена Міжвідомчим комітетом по боротьбі з корупцією в Бразилії [9]. У Стратегії закладена мета систематизації та вдосконалення існуючих механізмів запобігання та виявлення корупційних злочинів та притягнення до відповідальності за їх вчинення, а також забезпечення координації зусиль між різними державними органами, які виконують функції в цій сфері. У Стратегії виділено 15 ключових напрямків, серед яких: забезпечення невідкупності, попередження конфліктів інтересів, посилення внутрішнього контролю та відповідальності фізичних і юридичних осіб; проведення розслідувань, посилення уваги до фінансово-бюджетної сфери, боротьби з відмиванням доходів, повернення активів; здійснення міжвідомчої координації, міжнародної взаємодії та координації; проведення наукових досліджень, накопичення знань та інновації в антикорупційній політиці. Також у пріоритетах Національної стратегії по боротьбі з корупцією на 2021—2025 роки в Бразилії є посилення прозорості, дотримання публічної етики, удосконалення менеджменту й управління. Було також розроблено План дій, який включає 142 заходи щодо підвищення ефективності державного управління в сфері запобігання та протидії корупції, розподілених між компетентними органами. Водночас найбільша їх кількість — 78 заходів направлених на запобігання корупції, 34 — на її виявлення і ще 30 — на забезпечення фінансового контролю та підзвітності.

На викорінення глибинних і кореневих (базових) причин корупції спрямована також прийнята у вересні 2020 року "Державна стратегія з протидії корупції та ліквідації її причин в Киргизькій Республіці на 2021—2024 роки" [10]. Стратегія спрямована на створення ефективної системи міжвідомчої координації державних структур з протидії корупції, впровадження більш ефективних механізмів координації дій антикорупційних органів; посилення і забезпечення узгодженості дій щодо попередження корупції, ліквідацію дублюючих функцій; проведення аналізу базових причин корупційних дій, визначення точок впливу на корупцію та мотиви економічних правопорушень.

У Молдові парламент затвердив Національну стратегію з невідкупності та боротьби з корупцією на 2017—2020 роки [11]. У документі особлива увага приділена попередженню корупції в управлінні фінансовими ре-

сурсами та використанні державної власності, підвищенню відповідальності державних установ і створенню здорового конкурентного середовища для бізнесу. На наступний період стратегія буде розроблятися із врахуванням звіту про виконання Національної стратегії з невідкупності та боротьби з корупцією на 2017—2020 роки.

У Нідерландах підходи до подолання корупції ґрунтуються на наукових принципах ідентифікації її причин. Зокрема, створюються спеціально уповноважені групи експертів-аналітиків та науковців, які узагальнюють інформацію про вчинення корупційних правопорушень, аналізують їх, виявляють сфери, де можливе виникнення корупції, і в подальшому встановлюється жорсткий контроль над цими сферами [12, с. 185—186].

У багатьох розвинених країнах антикорупційна політика розглядається як складова детінізації економічних відносин і є вбудованою в економічну політику. Зокрема, в 2016 році у Франції був ухвалений Закон "Про прозорість, боротьбу з корупцією та модернізацію економіки", а в 2017 році у Великобританії був прийнятий Закон "Про кримінальні фінанси", який надає англійським державним органам нові інструменти у боротьбі з відмиванням грошей, корупцією, ухиленням від сплати податків, фінансуванням тероризму. Законом вводиться поняття "багатство непоясненого походження", яке можуть вилучити, якщо бенефіціар не пояснить джерела своїх доходів. У законі також унормовуються питання відносин у сфері кримінальної відповідальності юридичних осіб, зареєстрованих у Великобританії, за несплату загальнообов'язкових податків в інших країнах [13, с. 104, 105].

Раціональні підходи в частині превенції корупції напрацьовані в Данії. В Індексі Глобальної Конкурентоспроможності за 2019 рік [14] Данія посіла перше місце серед країн з найменшим рівнем поширення корупції. Причому Данія, Норвегія, Фінляндія, Нова Зеландія, Швеція, Швейцарія, Сінгапур, Канада, Німеччина постійно перебувають в числі країн, де корупція найменша.

У Данії політика попередження корупції є складовою детінізації економічних відносин на багатьох рівнях. Зокрема, діяльність таких органів: Данське Агентство міжнародного розвитку, Данське Агентство з кредитування експортних операцій, Торгова рада Данії, Фонд індустріалізації для країн, що розвиваються, Конфедерація данської промисловості, спрямована на попередження корупції в різних сферах економіки [15]. Так, Данське Агентство міжнародного розвитку (DANIDA) зобов'язує юридичних осіб, що є членами цієї асоціації, включати "антикорупційні положення" у зовнішньоторговельні контракти, а додатково умовою є підписання декларації про невинення корупційних діянь. Водночас зобов'язання про незастосування хабарництва підписують сторони у деклараціях при кожній угоді в усіх інституціях. Також укладаються спеціальні антикорупційні трудові договори, де працівник зобов'язується не брати й не пропонувати хабарі іншим. У разі порушення цих умов роботодавець може звільнити працівника, зробивши відмітку в особовій справі або в характеристиці, чим повідомить суспільство про особу, яка була помічена в корупційних діях. У Данії існує "гаряча лінія" при Агентстві міжнародного розвитку, де можна залишити повідомлення про підозру в корупції, що є підставою для початку розслідування. Завдяки таким методам за результатами опитування "Чи стикалися Ви з корупцією?" позитивно відповіли лише 3% громадян Данії.

Для визначення прогресивних підходів до формування антикорупційної політики як складової детінізації економіки варто зосередити увагу на особливостях антикорупційних практик Фінляндії, де не існує окремих законів, спеціально прийнятих для запобігання та протидії корупції, а ухвалюються стратегічні документи

щодо державної політики в сфері боротьби з тінювою (сірою) економікою та попередження економічних злочинів. Зокрема, в останні роки були ухвалені такі документи:

— Національна стратегія боротьби з тінювою економікою та злочинністю у сфері економіки на 2016—2020 рр. Стратегічними цілями є: сприяння конкуренції між юридичними особами; запобігання тінювій економіці та економічним злочинам; підвищення ефективності заходів, ужитих органами державної влади для викорінення тінювої економіки та економічної злочинності шляхом удосконалення співробітництва між цими органами тощо [16];

— Оперативна програма по боротьбі з "сірою" економікою та фінансовими злочинами на 2016—2020 рр. [17]. У програмі вказані конкретні заходи та їх цілі, відповідальні органи (особи), графік і засоби для оцінки впливу.

— Стратегія боротьби з "сірою" економікою та економічною злочинністю на 2020—2023 рр. [18];

— Резолюцію Уряду про Стратегію та план дій щодо подолання "сірої" економіки та економічної злочинності на 2020—2023 рр. [19].

Варто підкреслити, що стратегічні підходи Фінляндії сповідають філософію, що запобігання тінювій діяльності й економічним злочинам є більш ефективним для суспільства, аніж констатація фактів та втручання в злочини, коли вони вже відбулися. Крім того, розслідування й судові засідання, пов'язані з економічними правопорушеннями, вимагають потужної доказової бази і значних витрат часу. Тому заходи щодо боротьби з тінювою економікою й економічною злочинністю включають превентивні і наглядові процедури, а також механізм оперативного внесення змін до законодавства. Таким чином, у Фінляндії акцент зміщено на упереджувальні заходи на базі створення нових моделей профілактики тінювої діяльності та пов'язаних з нею злочинів. Як результат, в Індексі Глобальної Конкурентоспроможності за 2019 рік [14] Фінляндія посіла перше місце по створенню високого безпекового простору в країні та непоширенню організованої злочинності.

"Стратегія боротьби з "сірою" економікою та економічною злочинністю на 2020—2023 рр." у Фінляндії передбачає комплексний, послідовний і ефективний підхід до виявлення тінювої діяльності при одночасному створенні умов для розвитку здорової конкуренції, справедливого ринку праці, запобігання тінізації бізнесу. За висновками фінських експертів, форми "сірої" економіки і економічної злочинності постійно змінюються. Традиційно "сіра" економіка спостерігається в трудомістких секторах із використанням незадекларованої робочої сили, а в секторах із великим і швидким обігом капіталу — приховується дохід. Нині потенційні сфери тінювої економіки розширюються за рахунок: електронної торгівлі товарами та послугами; цифровізації та складності оподаткування операторів цифрових платформ; збільшення міжнародних потоків капіталу та руху трудових ресурсів; використання віртуальних валют, посередників, офшорів; збільшення екологічних правопорушень, шахрайства з продуктами харчування, в тому числі з країною їх походження; торгівлі людьми з метою трудової експлуатації тощо.

Принцип відкритості та прозорості у Фінляндії реалізовано дуже креативно. Так, відомості щодо поширених і нових явищ тінювої економіки у Фінляндії представлено на веб-сервісі "Сіра економіка і економічні злочини" (www.grey-economy-crime.fi). Також ведеться активна робота зі створення інформаційних платформ та систем моніторингу для ідентифікації суб'єктів тінювої економіки органами влади під час виконання ними своїх повноважень та надання публічних послуг. Показовим є те, що індикаторами для моніторингу виконання Стратегії є: ідентифікація явищ, пов'язаних з тінювою економікою; внесення змін до законодавства; опе-

ративність органів влади у реагуванні на факти розповсюдження тінювої економіки та корупційні діяння в органах влади й бізнесі.

Таким чином, можна зробити висновок, що антикорупційна політика має ґрунтуватися на філософії профілактики тінювої діяльності та пов'язаних з нею економічних злочинів, що дозволить кардинально знизити мотивацію економічних агентів для вчинення корупційних дій.

В Україні антикорупційна політика реалізовується у напрямі розбудови інституційної системи запобігання та протидії корупції, що включає спеціалізовані органи, законодавство, формування спеціальних механізмів для запобігання та протидії корупції тощо. Наразі в Україні вже створені та функціонують такі органи: Національне агентство запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Вищий антикорупційний суд України, а також певні задачі в сфері протидії корупції виконують органи прокуратури та Національної поліції України. Збір, аналіз та оприлюднення інформації щодо ймовірних фактів відмивання коштів можливого кримінального походження здійснює Державна служба фінансового моніторингу.

У чинному законодавстві України закладено основний понятійно-категоріальний апарат та тлумачення дефініцій в сфері корупції. Зокрема, у статті 1 Закону України "Про запобігання корупції" [20] визначено, що корупція — це використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

У статті 3 Закону України "Про запобігання корупції" визначено широке коло суб'єктів, на яких поширюється дія цього Закону, зокрема це: особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, — у випадках, передбачених цим Законом; кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані в порядку, встановленому законом.

У статті 1 Закону України "Про запобігання корупції" визначено, що неправомірна вигода — це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав. Корупційне правопорушення — діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

У збірнику "Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади", затвердженого рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 02.12.2016 № 126, визначено поняття корупційного ризику як ймовірність того, що відбувається подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань [21].

До корупційних проявів належать: зловживання владою і службовим становищем; отримання хабаря, різних послуг; комерційний (кримінальний) підкуп; інше незаконне використання особою свого службового становища для отримання вигоди у формі грошей, цінностей, рухомого і нерухомого майна, іншої власності тощо.

Корупція, залежно від того, в якій сфері відбувається і хто зловживає службовим становищем, поділяється на побутову, політичну, ділову. Залежно від ступеню регулярності корупція поділяється на епізодичну та систематичну. Також корупцію часто називають клептократією, коли вона стає невід'ємним компонентом відносин в суспільстві, де основні державні рішення ухвалюються на користь вузького кола осіб для їх особистого збагачення всупереч інтересам суспільства.

Слід звернути увагу, що в Угоді про фінансування заходу "Підтримка ЄС для електронного урядування та цифрової економіки в Україні" від 11.02.2020 у статті 17 "Завдання Партнера щодо боротьби з порушеннями, шахрайством і корупцією" визначено поняття "активна корупція" та "пасивна корупція" [22].

Термін "активна корупція" означає навмисну дію будь-якої особи, яка прямо або через посередника обіцяє надати чи надає вигоди у будь-якій формі посадовій особі, для неї особисто чи для третьої сторони, з тим, щоб ця посадова особа діяла або утримувалася від дій, передбачених службовим обов'язком чи в порядку виконання своїх функцій, у порушення своїх службових обов'язків, внаслідок чого було завдано чи може бути завдано шкоди фінансовим інтересам ЄС.

Термін "пасивна корупція" означає навмисну дію посадової особи, яка прямо або через посередника вимагає чи отримує вигоди у будь-якій формі для себе чи для третьої сторони, або приймає обіцянку, що отримує ці вигоди, з тим, щоб діяти або утримуватися від дій, передбачених службовим обов'язком чи в порядку виконання своїх функцій, у порушення своїх службових обов'язків, внаслідок чого було завдано чи може бути завдано шкоди фінансовим інтересам ЄС.

Наведене визначення поняття "активна корупція" вказує, що в ній задіяно широке коло учасників — зовнішніх щодо органу влади — оскільки є навмисна дія будь-якої особи, яка прямо або через посередника обіцяє надати чи надає вигоди у будь-якій формі посадовій особі (внутрішньому учаснику), щоб ця посадова особа діяла або утримувалася від дій на користь інших інтересів, завдаючи фінансової шкоди певній інституції.

Поняття "пасивна корупція" є дещо вужчим відносно кола учасників, оскільки вказує, що ініціатива йде безпосередньо від посадової особи, яка прямо або через посередника вимагає чи отримує вигоди у будь-якій формі для себе чи для третьої сторони, або приймає обіцянку, що отримує ці вигоди, з тим щоб діяти або утримуватися від дій на користь інших інтересів, завдаючи фінансової шкоди певній інституції. У визначеннях цих понять явно простежується, що корупція розглядається крізь призму поведінки посадових осіб, що виражається в нелегітимному використанні ними свого становища.

В Україні корупція є поширеним явищем. Опитування Світовим банком українських підприємців у 2019 р. показало, що 74% респондентів вважають корупцію найбільшою перешкодою та значним обмеженням для бізнес-середовища в Україні [23]. Водночас результати соціологічних досліджень засвідчили, що частка грома-

дян, які мають безпосередній досвід корупції, протягом останніх років суттєво зменшилася (якщо у 2013 році такий досвід мало близько 60%, то станом на початок 2020 року — не більше 40% громадян) [24, с. 4]. Згідно з дослідженням "Україна проти корупції: економічний фронт", проведеним у 2018 році, від уже реалізованих антикорупційних заходів в окремих сферах (зміни на ринку газу, у публічних закупівлях, дерегуляція, запровадження автоматичного відшкодування податку на додану вартість) щорічний економічний ефект становить 150—160 мільярдів гривень [24, с. 5]. За Індексом сприйняття корупції, який визначається міжнародною організацією "Transparency International", за 2020 р. Україна посіла 117 місце серед 180 країн [25].

За підсумками стандартного опитування щодо рівня корупції в Україні, проведеного у 2020 році (яке включало опитування підприємців, експертів та населення в цілому), інших досліджень щодо стану, динаміки та поширеності корупції в Україні, а також за результатами аналізу ефективності реалізації антикорупційної політики, було визначено пріоритетні сфери у запобіганні та протидії корупції на 2020—2024 роки [24, с. 5]. Так, ключовими пріоритетами антикорупційної політики в Україні були визначені завдання щодо виявлення та запобігання корупції у таких сферах діяльності, як судова влада, органи прокуратури та правопорядку, охорона здоров'я, освіта, митна та податкова служба, надання адміністративних послуг, діяльність політичних партій тощо. Також як пріоритет антикорупційної політики була названа проблематика ліквідації корупційних ризиків у певних секторах діяльності на основі проведення комплексних реформ і "точкового" усунення ключових системно-структурних корупційних ризиків.

Варто підкреслити, що визначення рівня корупції є непростою завданням з огляду на високий рівень латентності корупційних правопорушень. На сьогодні в Україні загальна оцінка рівня корупції формується за результатами аналізу та узагальнення звітів про діяльність антикорупційних інституцій, а також інформації про притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Суттєву роль у визначенні рівня корупції відіграють результати соціологічних, кримінологічних та інших досліджень, а також дані опитувань різних груп респондентів про сприйняття корупції тощо.

Проте експерти вважають, що існуюча нині система збору та обліку статистичних даних про притягнення осіб до юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення є недосконалою. Про це підкреслюється в проєкті Антикорупційній стратегії на 2020—2024 роки, де зазначено, що антикорупційна політика не завжди ґрунтується на повних, об'єктивних та достовірних даних; зусилля різних органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості недостатньо скоординовані [24, с. 8].

Тому аналіз відповідної антикорупційної інформації не може вважатись повним і таким, що повноцінно відображає реальний стан справ з огляду на те, що невідворотність відповідальності за корупцію фактично не забезпечена. Наразі відсутні вичерпні переліки корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, а існуючий нині перелік корупційних кримінальних правопорушень (примітка до статті 45 Кримінального кодексу України) є недосконалим [26]. Із цього можна зробити висновок, що антикорупційна політика на даний час не завжди ґрунтується на повних, об'єктивних, достовірних даних, а публічний моніторинг та оцінка ефективності антикорупційної політики здійснюється в обмежених рамках.

Зважаючи на те, що корупція як антисоціальне явище є породженням іншого негативного явища — тіньової економіки, необхідно передусім виявляти причини тіньової діяльності, наприклад, як у Фінляндії, а також тіньові канали виведення фінансових ресурсів і матері-

Таблиця 1. Оцінка рівня тіньової економіки в Україні за окремими методами, % до ВВП

Методи	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 1-й кв.
1. Збитковості підприємств	34	29	31	31	35	30	25	25	23	20	38
2. Витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги	30	43	40	40	44	44	38	38	33	30	29
3. Електричний метод	36	28	28	30	38	35	31	29	27	26	24
4. Монетарний метод	38	34	30	29	33	33	33	31	32	30	29
Інтегральний показник рівня тіньової економіки	36	32	31	31	38	36	35	34	30	29	31

Джерело: узагальнено на основі [27].

альних активів із компаній та фірм, що створює в подальшому "ліквідну подушку" для корупції.

Тіньова економіка — це складне соціально-економічне явище, що є сукупністю неконтрольованих і нерегульованих як протиправних, так і законних, але аморальних економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності з приводу отримання прибутку шляхом приховування доходів й ухилення від сплати податків. Тіньова економіка має три складові: неформальну, приховану й підпільну (кримінальну) економіку. Неформальну економіку утворюють нерегламентовані виробництво товарів і надання послуг; прихована економіка — це легальне виробництво та продаж необлікованих товарів і послуг; підпільна (кримінальна) економіка — заборонені види діяльності (корупція, наркоторгівля тощо) [6, с. 11].

Про те, що в Україні довгий час відтворюється і самоорганізується тіньова економіка та існують тіньові канали виведення із фірм і компаній фінансових ресурсів і матеріальних активів, свідчать результати чотирьох методів оцінки рівня тіньової економіки, на основі яких Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України проводить відповідну діагностику (табл. 1).

Обчислення рівня тіньової економіки за методом "витрати населення — роздрібний товарооборот і послуги" дозволяє виявити перевищення споживчих грошових витрат на придбання товарів над загальним обсягом продажу населенню товарів усіма суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки.

Визначення рівня тіньової економіки за монетарним методом дає змогу виявити тенденції зміни обсягу готівки, банківських депозитів. Під час здійснення підприємствами і населенням незареєстрованої економічної діяльності розрахунки за товари, роботи і послуги часто проводяться з використанням готівки, що зумовлює збільшення попиту на готівку, що обертається поза банками. Тому ключовим завданням є розширення сфери застосування безготівкових розрахунків та платіжної інфраструктури в Україні.

Обчислення рівня тіньової економіки за електричним методом полягає в порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП з урахуванням науково-технічного прогресу, досягнутого в реальній економіці при споживанні всіх видів паливно-енергетичних ресурсів.

Визначення рівня тіньової економіки за методом збитковості підприємств дозволяє виявити ознаки фіктивної збитковості, коли рівень тіньової економіки формується на тлі збільшення обсягу збитків або зменшення прибутків. Як показують дані таблиці 1, найвищий рівень тіньової економіки фіксується за монетарним і електричним методами, методом витрати населення — роздрібний товарооборот і послуги [27].

Слід підкреслити, що на тлі існування високого рівня тіньової економіки, віднесення в Антикорупційній стратегії до показників її успішної реалізації низки індикаторів [24, с. 7—8] є необхідними, але недостатніми умовами для викоринення корупції як негативного для суспільства явища.

Зокрема:

- підвищення позиції України в Індексі сприйняття корупції;
 - збільшення частки населення, яка негативно ставиться до корупційних
 - проявів;
 - зменшення частки населення, яка мала власний корупційний досвід;
 - зростання кількості громадян, готових повідомляти про факти корупційних проявів, а також громадян, які заявили про факти корупції, що мали стосовно них місця, компетентним органам;
 - виконання заходів, передбачених державною антикорупційною програмою;
 - відповідність ухвалених нормативно-правових актів, передбачених державною програмою, міжнародним стандартам та найкращим світовим практикам;
- Антикорупційну політику необхідно розглядати як складову комплексної системи детінізації національної економіки. Тому в стратегічні підходи до формування антикорупційної політики, представленої в проєкті Закону України "Про засади державної антикорупційної політики на 2020—2024 роки" (№ 4135) [28], доцільно імплементувати завдання профільним органам влади щодо виявлення умов і чинників поширення тіньової економіки та пов'язаної з нею економічною злочинністю в Україні.

Комітет з питань антикорупційної політики Верховної Ради України вже розглядав проєкт Закону "Про засади державної антикорупційної політики на 2020—2024 роки" (№ 4135). При цьому було запропоновано затвердити Антикорупційну стратегію на 2020—2025 роки, а також внести зміни до закону "Про запобігання корупції". Антикорупційна стратегія буде реалізовуватися шляхом виконання "Державної антикорупційної програми по виконанню антикорупційної стратегії", яку буде розробляти НАЗК, а затверджувати Уряд на 5 років. Координацію процедур реалізації антикорупційних стратегій і програм буде здійснювати НАЗК, де передбачено створення координаційної робочої групи з питань здійснення антикорупційної політики, основна задача якої — сприяння координації дій органів виконавчої влади щодо реалізації антикорупційної стратегії, виконання заходів державної антикорупційної програми, підготовка пропозицій по зміні законодавства.

Основними принципами антикорупційної політики на 2020—2024 роки визначено [24, с. 6]:

— оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування шляхом усунення дублювання повноважень, функцій з високим рівнем корупційних ризиків;

— цифрова трансформація та прозорість повноважень органів влади різних рівнів;

— створення зручних та законних способів надання публічних послуг фізичним і юридичним особам;

— забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення;

— формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

У розвиток цього вважаємо за доцільне започаткувати роботу щодо виявлення сфер тіньової економіки та визначення заходів щодо їх детінізації, і на цій основі розробляти заходи антикорупційної політики та антикорупційної стратегії на певний період. Подальше вдосконалення загальної системи запобігання та протидії корупції, а також мінімізація корупції в найбільш вразливих з точки зору подолання корупції сферах неможливе без впровадження системних заходів детінізації економіки, насамперед у частині виявлення та припинення дії каналів виведення фінансових ресурсів і матеріальних активів у тіньовий обіг.

Такі підходи спроможні створити дієву платформу для поступового викоринення фінансово-економічних умов зародження та поширення корупційних правопорушень. Водночас для визначення дієвих економіко-правових механізмів антикорупційної політики як складової детінізації економіки необхідно здійснити ґрунтовне дослідження. Можливість організації проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції передбачена пунктом 5 частини 1 статті 11 Закону України "Про запобігання корупції" [20], де НАЗК як профільному органу визначено такі повноваження.

У НАЗК створено Департамент запобігання та виявлення корупції, який здійснює стратегічний аналіз корупційних ризиків, про що свідчить аналітична інформація на офіційному сайті [29]. НАЗК впроваджує новий напрям експертного проактивного стратегічного аналізу корупційних ризиків для виявлення й усунення корупційних схем. Як зазначено на офіційному сайті НАЗК, цей напрям аналітичної роботи передбачає:

— визначення пріоритетних сфер публічного управління й економіки з високим рівнем корупційних ризиків для стратегічного аналізу. На основі аналітичного дослідження виявляються сфери, які мають стати предметом поглибленого вивчення в них корупційних ризиків та схем;

— проведення із залученням фахових експертів системного аналізу у визначених сферах на базі всіх існуючих джерел, що описують корупційні ризики та схеми: розслідування правоохоронних органів, журналістські та громадські матеріали, повідомлення про корупцію, антикорупційні програми державних органів;

— документування зібраної інформації та її розміщення в Каталозі корупційних ризиків, де структуровано представлено кожний задокументований корупційний ризик;

— підготовка пропозицій щодо ефективного усунення та/або мінімізації виявлених ризиків із публічним висвітленням корупційних схем.

Департамент запобігання та виявлення корупції НАЗК вже розробив пакет аналітичних і експертних матеріалів у частині:

— узагальнення зовнішніх ризиків, які полягають у недосконалості нормативно-правових актів (вересень 2020 р.);

— визначення пріоритетних галузей для стратегічного аналізу корупційних ризиків (жовтень 2020 р.);

— виявлення джерел корупції у сфері землеустрою та потенціал їх усунення у законопроекті № 2194 (жовтень 2020 р.);

— аналіз впливу електронних аукціонів на джерела корупції на ринку землі: аналітичний огляд законопроекту № 2195 (жовтень 2020 р.);

— корупційні ризики у закупівлях: огляд запропонованих змін до Закону України "Про публічні закупівлі" (листопад 2020 р.);

— корупційні ризики у процедурі безоплатної приватизації: аналітичний огляд корупційних ризиків у сфері земельних відносин (грудень 2020 р.);

— схеми тіньового обігу землі в умовах мораторію (грудень 2020 р.) [29].

Зазначені аналітичні матеріали є свідченням предметної діяльності Департаменту запобігання та виявлення корупції НАЗК, а перспективним напрямом має стати також діагностика сфер тіньової економіки та розроблення заходів щодо їх детінізації, що відповідає основним ідеям Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC), де у статті 5 визначено, що кожна держава згідно з основоположними принципами своєї правової системи, повинна розробляти й здійснювати ефективну скоординовану політику протидії корупції, що сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й невідкупності, прозорості й відповідальності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, актуальність проблематики протидії тіньовій економіці та економічним правопорушенням сьогодні має надзвичайне значення. Не викликає сумніву той факт, що без системного підходу до корупції в контексті її зв'язку із тіньовою економікою неможливо отримати позитивні результати антикорупційної політики. У свою чергу ефективна політика щодо запобігання та протидії тіньовій економіці неможлива без гармонізації повноважень державних органів влади всіх рівнів.

На сьогодні в Антикорупційній стратегії, яка представлена в проекті Закону України "Про засади державної антикорупційної політики на 2020—2024 роки" (№ 4135), в якості основних заходів запобігання корупції визначено:

— формування скоординованої політики шляхом визначення ефективних механізмів запобігання і протидії корупції;

— удосконалення повноважень антикорупційних органів;

— введення прозорих процедур державних закупівель й управління фінансами;

— запобігання відмиванню коштів шляхом регулювання й моніторингу банків та небанківських фінансових установ;

— посилення відкритості щодо діяльності органів влади та ухвалення управлінських рішень;

— встановлення етичних стандартів поведінки на державній службі;

— зміцнення чесності та невідкупності, запобігання корупції всередині судових органів, органів прокуратури, поліції;

— посилення доброчесності приватного сектору та невідкупності бізнесу;

— забезпечення доступу до інформації, посилення прозорості та залучення громадян у процес прийняття рішень.

Пріоритетними секторами державного управління для впровадження антикорупційних заходів визначено: судові органи, прокуратуру, поліцію; систему державного регулювання економіки; сферу державного та приватного секторів економіки; податкові та митні процедури; сфери будівництва, інфраструктури, земельних відносин; сектори оборони, охорони здоров'я та соціального захисту.

З огляду на зазначений перелік, можна сказати, що значна кількість заходів може бути віднесена до

боротьби із тіньовою економікою. Тому суспільство вправі сподіватися, що початок покладено. Проте в Антикорупційній стратегії чітко не представлена позиція, що антикорупційна політика є складовою детінізації національної економіки, що є логічним й підтверджено досвідом країн, зокрема, Фінляндії, які в Індексі сприйняття корупції та Індексі Глобальної Конкурентоспроможності посідають перші місця з найнижчим рівнем корупції та економічної злочинності.

Як зазначалося вище, у Фінляндії ухвалюються стратегії боротьби з тіньовою економікою, де представлено комплексні заходи, які проводяться в сфері викриття тіньової економіки та економічних правопорушень і які стосуються, насамперед, таких процесів:

- боротьби із незадекларованою працею та неза-явленими доходами;
- виявлення причин неплатоспроможності компаній та фіктивного банкрутства;
- аналізу дотримання корпоративних стандартів та наслідків корпоративної реструктуризації;
- попередження екологічних правопорушень;
- формування звітності бенефіціарів, частка власності яких не менше 10%;
- складання національного реєстру доходів, реєстру власників акцій та інформації щодо торгівлі акціями;
- аналізу стану виконання компаніями своїх фінансових та інших зобов'язань;
- формування міжвідомчого звіту профільних органів про заходи з боротьби із тіньовою ("сірою") економікою;
- складання плану дій державних органів з посилення боротьби із порушеннями на фінансових ринках;
- організація обміну даними між органами для виявлення суб'єктів тіньової економіки, де представлена інформація про потенційних операторів тіньової економіки.

Варто підкреслити, що індикаторами для оцінки стану виконання стратегії боротьби з тіньовою "сірою" економікою у Фінляндії є не такі показники, як збільшення частки населення, яка негативно ставиться до корупційних проявів; зменшення кількості людей, які мали власний корупційний досвід; зростання кількості громадян, готових повідомляти про факти корупційних проявів, а показники зовсім іншого змісту, зокрема, в частині ідентифікації поширених та нових явищ тіньової діяльності; внесення змін до законодавства; оперативність органів влади у реагуванні на факти розповсюдження тіньової економіки тощо.

Із зазначеного можна зробити висновок, що у Фінляндії заходи щодо попередження корупції випливають із стратегії боротьби із тіньовою економікою, які вживаються на макроекономічному рівні і тому здатні забезпечити ефект і комплексність дій органів влади як у боротьбі із тіньовою економікою, так і в сфері превенції корупції. Такі системні підходи доцільно запроваджувати й в Україні.

Література:

1. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН "Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері Сталого розвитку до 2030 року". Підсумковий документ 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку. 2015. URL: <http://sdg.org.ua>
2. Збірник актів нормативно-правового регулювання фінансово-економічної безпеки / Упоряд.: О.М. Кубецька, Я.С. Палешко, Д.Б. Санакоєв, О.В. Неклеса. Дніпро, ДДУВС, 2019. 312 с.
3. Gutmann P. The Subterranean Economy // Financial Analysts Journal. 1977. № 34. Р. 20.
4. Голованов Е.Б. Теневая экономика. Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2015. 61 с.

5. Буров В.Ю. Теоретические основы исследования теневой экономики: ретроспективный анализ // Теневая экономика. 2017. Том 1. № 2. С. 57—72. doi: 10.18334/tek.1.2.3771

6. Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання: аналіт. огляд / [Упоряд.: С.С. Чернявський, В.А. Некрасов, А.В. Титко та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 152 с.

7. П'ясецька-Устич С.В. Теоретичні аспекти аналізу корупції як системного явища в сучасній українській економіці // Причорноморські економічні студії. Вип. 28-1. 2018. С. 19—26.

8. Конвенція Організації об'єднаних націй (підписано 31.10.2003, ратифіковано ВРУ 18.10.2006, набула чинності 01.01.2010). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

9. В Бразилії принята Национальная стратегия по борьбе с коррупцией на 2021—2025 годы. URL: http://anticor.hse.ru › main › news_page › v_brazilii_prinyat

10. Государственная стратегия по противодействию коррупции и ликвидации ее причин в Кыргызской Республике на 2021—2024 годы. Указ Президента Кыргызской Республики от 25 сентября 2020 года № 180. URL: http://www.president.kg › sobytiya › 17864_utverghdena

11. Об утверждении Национальной стратегии по неподкупности и борьбе с коррупцией на 2017—2020 годы: Постановление Парламента Республики Молдова. 30.03.2017. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.-php?action=view&view=doc&id=370789&lang=2>

12. Бухтіарова А.Г., Купка Ю.М. Аналіз міжнародного досвіду боротьби з корупцією // Інноваційна економіка. № 3—4. 2018. С. 184—188.

13. Шепетько С.А., Прокопченко С.І. Зарубіжний досвід законодавчого забезпечення запобігання та протидії корупції / Наукові записки. Серія: Право / Ред. кол.: Є.Ю. Соболь, В.Г. Гриценко, О. В. Батанов та ін. Випуск 2. Спецвипуск. Кропивницький: ТОВ "Полімед-Сервіс", 2017. 199 с. С. 102—106.

14. The Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum. 2020. URL: www.weforum.org

15. Хто краще бореться з корупцією? Країни-лідери URL: www.slovoidilo.ua › polityka

16. Government Resolution on a National Strategy for Tackling the Shadow Economy and Economic Crime for 2016—2020. URL: <http://www.vero.fi › torjunta › kuvattavideot-ja-tiedostot › a-n...>

17. Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimenpideohjelman vuosille 2016—2020. URL: <http://www.intermin.fi › documents › Harmaan+talouden+torjunta...>

18. Government Resolution on a Strategy Plan for Tackling the Grey Economy and Economic Crime for 2020-2023. URL: <http://www.vero.fi › torjunta › kuvattavideot-ja-tiedostot › go..>

19. Government Resolution on a National Strategy and an Action Plan for Tackling the Grey Economy and Economic Crime for 2020—2023. Programme of Prime Minister Sanna Marin's Government. URL: <http://www.tem.fi › documents › Government+Resolution+on+a+St...>

20. Закон України від 14.10.2014 № 1700 "Про запобігання корупції". URL: <https://rada.gov.ua>

21. Методологія оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, затверджено рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 02.12.2016 № 126. URL: <https://rada.gov.ua>

22. Угода про фінансування заходу "Підтримка ЄС для електронного урядування та цифрової економіки в Україні" від 11.02.2020. URL: <https://rada.gov.ua>

23. Enterprise Surveys. Ukraine 2019. Country Profile / International Bank for Reconstruction and Development; The World Bank Group // Офіційний сайт Світового банку. 2020. URL: <https://bit.ly/3hKqtxW>

24. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020—2024 роки. Проект за результатами публічного обговорення на 16.09.2020. НАЗК. 2020. 41 с. URL: nazk.gov.ua

25. Індекс сприяння боротьбі з корупцією-2020/ Transparency International Україна URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-sprynyattya-koruptsiyi-2019/>

26. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження Державної антикорупційної політики / [О.В. Калітенко, Д.О. Калмиков, І.Б. Коліушко та ін.]; за заг. ред. М.І. Хавронюка. К.: Москаленко О. М., 2019. 366 с. URL: <https://bit.ly/3hNLC3Y>

27. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні. Мінекономіки, 2020, 9 с. URL: <https://me.gov.ua>

28. Проект Закону України "Про засади державної антикорупційної політики на 2020—2024 роки" (№ 4135). URL: <https://rada.gov.ua>

29. Стратегічний аналіз корупційних ризиків. Департамент запобігання та виявлення корупції НАЗК. URL: nazk.gov.ua › normatyvne-i-metodologichne-zabezpec

30. Антикорупційне законодавство України: довідник термінів / [уклад.: О.М. Стрільців, С.С. Чернявський, А.Б. Фодчук та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 155 с.

References:

1. UN (2015), Resolution "Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development", available at: <http://sdg.org.ua> (Accessed 05 March 2021).

2. Kubets'ka, O.M. Paleshko, Ya.S. Sanakoev, D.B. and Neklesa, O.V. (2019), Zbirnyk aktiv normatyvno-pravovoho rehuliuвання finansovo-ekonomichnoi bezpeky [Collection of acts of normative-legal regulation of financial and economic security], DDUVS, Dnipro, Ukraine.

3. Gutmann, P. (1977), "The Subterranean Economy", Financial Analysts Journal, vol. 34, p. 20.

4. Holovanov, E.B. (2015), Tenevaia ekonomika [Shadow economy], Yzdatel'skyj tsentr YuUrHU, Cheliabinsk, Russia.

5. Burov V.Yu. (2017), "Theoretical foundations of the shadow economy research: a retrospective analysis", Tenevaia ekonomika, vol. 1, no. 2, pp. 57—72. doi: 10.18334/tek.1.2.3771

6. Cherniav'skyj, S.S. Nekrasov, V.A. and Tytko, A.V. (2017), Tin'ova ekonomika v Ukraini: stan, tendentsii, shliakhy podolannya [Shadow economy in Ukraine: state, trends, ways to overcome], Nats. akad. vnutr. sprav, Kyiv, Ukraine.

7. P'iasets'ka-Ustych, S.V. (2018), "Theoretical aspects of the analysis of corruption as a systemic phenomenon in the modern Ukrainian economy", Prychornomors'ki ekonomichni studii, vol. 28-1, pp. 19—26.

8. UN (2003), "United Nations Convention", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (Accessed 05 March 2021).

9. HSE University Anti-Corruption Center (2021), "Brazil Adopts a National Anti-Corruption Strategy", available at: https://anticor.hse.ru/en/main/news_page/brazil_adopts_a_national_anticorruption_strategy (Accessed 05 March 2021).

10. President of Kyrgyzstan (2020), "State strategy for combating corruption and eliminating its causes in the Kyrgyz Republic for 2021—2024", available at: http://www.president.kg/sobytiya/17864_utverghdena (Accessed 05 March 2021).

11. Parliament of the Republic of Moldova (2017), "On approval of the National Strategy for Integrity and Combating Corruption for 2017-2020", available at: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=370789&lang=2> (Accessed 05 March 2021).

12. Bukhtiarova, A.H. and Kupka, Yu.M. (2018), "Analysis of international experience in combating corruption", Innovatsijna ekonomika, vol. 3—4, pp. 184—188.

13. Shepet'ko, S.A. and Prokopchenko, S.I. (2017), "Foreign experience of legislative support to prevent and combat corruption", Naukovi zapysky. Serii, vol. 2, TOV "Polimed-Servis", Kropyvnyts'kyj, Ukraine, pp. 102—106.

14. World Economic Forum (2020), "The Global Competitiveness Report 2019", available at: www.weforum.org (Accessed 05 March 2021).

15. slovaidilo.ua (2016), "Who fights corruption better? Leading countries", available at: <https://www.slovaidilo.ua/2016/01/18/infografika/polityka/xto-krashhe-boretsya-z-korupciyeyu-krayiny-lidery> (Accessed 05 March 2021).

16. Finnish Tax Administration (2015), "Government Resolution on a National Strategy for Tackling the Shadow Economy and Economic Crime for 2016—2020", available at: <http://www.vero.fi/torjunta/kuvat-videot-ja-tiedostot/a-n> (Accessed 05 March 2021).

17. Ministry of the Interior Finland (2015), "Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimenpideohjelman vuosille 2016—2020", available at: <http://www.intermin.fi/documents/Harmaan+talouden+torjuntao> (Accessed 05 March 2021).

18. Finnish Tax Administration (2019), "Government Resolution on a Strategy Plan for Tackling the Grey Economy and Economic Crime for 2020—2023", available at: <http://www.vero.fi/torjunta/kuvat-videot-ja-tiedostot/go> (Accessed 05 March 2021).

19. Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland (2019), "Government Resolution on a National Strategy and an Action Plan for Tackling the Grey Economy and Economic Crime for 2020—2023. Programme of Prime Minister Sanna Marin's Government", available at: <http://www.tem.fi/documents/Government+Resolution+on+a+St> (Accessed 05 March 2021).

20. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On prevention of corruption", available at: <https://rada.gov.ua> (Accessed 05 March 2021).

21. NAZK (2016), "Methodology for assessing corruption risks in the activities of public authorities", available at: <https://rada.gov.ua> (Accessed 05 March 2021).

22. Verkhovna Rada of Ukraine (2020), "Agreement on financing the event "EU support for e-government and digital economy in Ukraine"", available at: <https://rada.gov.ua> (Accessed 05 March 2021).

23. The World Bank Group (2020), "Enterprise Surveys. Ukraine 2019. Country Profile", available at: <https://bit.ly/3hKqtxW> (Accessed 05 March 2021).

24. NAZK (2020), "Principles of state anti-corruption policy in Ukraine (Anti-corruption strategy) for 2020—2024", available at: nazk.gov.ua (Accessed 05 March 2021).

25. Transparency International Ukraine (2020), "Corruption Perceptions Index 2020", available at: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-sprynyattya-koruptsiyi-2019/> (Accessed 05 March 2021).

26. Kalitenko, O.V. Kalmykov, D.O. and Koliushko, I.B. (2019), "Alternative report to assess the effectiveness of the implementation of the State Anti-Corruption Policy", available at: <https://bit.ly/3hNLC3Y> (Accessed 05 March 2021).

27. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2020), "General trends of the shadow economy in Ukraine", available at: <https://me.gov.ua> (Accessed 05 March 2021).

28. Verkhovna Rada of Ukraine (2019), Draft Law of Ukraine "On the principles of state anti-corruption policy for 2020—2024", available at: <https://rada.gov.ua> (Accessed 05 March 2021).

29. NAZK (2020), "Strategic analysis of corruption risks", available at: nazk.gov.ua/normatyvne-i-metodologichne-zabezpec (Accessed 05 March 2021).

30. Stril'tsiv, O.M. Cherniav'skyj, S.S. and Fodchuk, A.B. (2020), Antykoruptsiyne zakonodavstvo Ukrainy: dovidnyk terminiv [Anti-corruption legislation of Ukraine: a guide to terms], Nats. akad. vnutr. sprav, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2021 р.